

СУЧАСНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

УДК 37.02:159.93

ВИМОГИ НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ ПРО ЗМІСТ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЩОДО СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Ірина Барбашова

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті проаналізовано вимоги Державного стандарту початкової освіти й типових освітніх програм щодо сенсорного розвитку молодших школярів. У цих документах розвиток сенсорної сфери дитячої особистості як самостійне завдання не виокремлено, проте це завдання є складником загальної мети навчання багатьох освітніх галузей: мовно-літературна освітня галузь має значний ресурс для розвитку фонематичних чуттів; математична освітня галузь містить вимоги щодо розвитку просторового зорового сприймання; природнича та технологічна освітні галузі відображають ресурс розвитку дотикових чуттів – фізико-механічних і просторових; зміст мистецької освітньої галузі спрямовує на вдосконалення колірної зорової та музичної слухової перцепції.

Ключові слова:

сенсорний розвиток; молодші школярі; зміст початкової освіти.

Resume:

Barbashova Iryna. Requirements of regulatory documents regarding the primary education content in relation to the sensory development of younger school children.

The article interprets the requirements of the state standard of primary education and typical educational programmes for the sensory development of younger school children. It has been established that these normative documents do not distinguish the development of the sensory sphere of a child's personality as an independent task. However, this task is a component of the overall aim of learning in many educational areas. Language and literature education has a significant resource for the development of phonematic awareness – distinguishing vowels and consonants of speech sounds with their further separation. Mathematics education mainly contains requirements for the development of spatial visual perception – the formation of ideas about flat and three-dimensional geometric shapes, the location of objects in space and their sizes. The natural and technological educational fields reflect a powerful resource for the development of tactile senses – physical and mechanical (examination of the properties of natural objects and man-made materials) also spatial (distinguished by a shape touch, position in space and size of objects existing as elements for a product construction). The content of the artistic educational field aims to improve two types of perception – colour visual (distinguishing colours and their shades) and musical auditory (perceiving differences in music sounds in pitch, duration, strength and timbre). The development of sensory processes of different modalities is unevenly outlined in regulatory documents: the main focus is on visual and auditory perception, while the formation of tactile senses is outlined indirectly. Prospects for further research are related to the analysis of primary school textbooks in this aspect.

Key words:

sensory development; younger schoolchildren; content of primary education.

Постановка проблеми. Усебічний розвиток, заявлений як мета початкової освіти, обов'язково передбачає вдосконалення чуттєвої сфери учнів, адже сприймання зовнішніх властивостей об'єктів навколишнього середовища є відправним пунктом процесу пізнання дійсності. І хоча в Державному стандарті та типових освітніх програмах формування сенсорики як специфічну лінію не виокремлено, більшість освітніх галузей містить чітко визначені вимоги щодо сенсорно спрямованих результатів навчання здобувачів. В умовах реформування школи першого ступеня й оновлення нормативних документів про зміст початкової освіти виникає необхідність виявлення ресурсів кожної освітньої галузі в контексті забезпечення сенсорного розвитку молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У попередніх авторських публікаціях проблему формування сенсорної сфери здобувачів початкової освіти висвітлено багатопланово:

установлено сутність поняття «сенсорний розвиток», з'ясовано стан сенсорного розвитку школярів у практиці початкового навчання, розроблено й апробовано дидактичну систему організації сенсорного розвитку молодших учнів (Барбашова, 2018, 2020; Barbashova, 2021a, 2021b, 2021c, 2021d, 2021e). Є підстави констатувати розширення дослідницьких пошуків в напрямку корекції сенсорного розвитку молодших школярів з особливими освітніми потребами (Зорочкіна, Ніколаеску, & Литвин, 2023). Проте відображення змісту формування чуттєвих процесів дитячої особистості в нормативних документах не втрачає своєї актуальності, адже відповідні документи підлягають періодичному змінню.

Формулювання цілей статті. Мета статті – виявити та схарактеризувати змістові ресурси окремих галузей початкової освіти щодо розвитку в молодших школярів сенсорних процесів різної модальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Змістовий потенціал освітніх галузей навчання молодших учнів перцепції розкриємо в тій послідовності, як ці галузі схарактеризовано в освітньому стандарті (*Про затвердження Державного стандарту...*, 2020) і типових освітніх програмах, підготовлених двома авторськими групами під керівництвом О. Савченко та Р. Шияна (*Про затвердження типових освітніх програм для 1–2 та 3–4 класів...*, 2022).

Так, *мовно-літературна освітня галузь* має значний ресурс для розвитку *фонематичних слухових чуттів* здобувачів. Ключова компетентність з опанування державної, рідної та іноземної мов передбачає здатність учнів сприймати інформацію та висловлювати думки цими мовами, а обов'язковими результатами навчання, що мають виразну сенсорну спрямованість, визнано вміння спостерігати за одиницями мовлення, виявляти взаємний зв'язок звуків і букв, аналізувати власне мовлення та мовлення інших, експериментувати звуками.

Положення освітнього стандарту конкретизовано в типових освітніх програмах з інтегрованого курсу «Українська мова» (змістова лінія «Досліджуємо мовні явища»). У молодших школярів мають бути сформовані знання про звуки навколишнього світу й мовлення; голосні та приголосні звуки, приголосні тверді / м'які (за програмою, розробленою під керівництвом Р. Шияна, ще й пом'якшені), дзвінки / глухі, подовжені; склад, наголос, наголошені / ненаголошені голосні. У програмах означено види мовленнєвої діяльності, що сприятимуть формуванню способів обстеження мовних звуків: а) спостереження за мовними одиницями та явищами – аналіз звукового складу слова (відтворення ланцюжка звуків у почутому слові без явищ асиміляції, визначення кількості складів, наголошеного й ненаголошених складів, характеристика голосних і приголосних звуків); б) виявлення специфіки взаємовідношень звуків і букв (добір букв на позначення на письмі твердості / м'якості приголосних, звука [й] у різних позиціях, подовжених приголосних звуків і звуків, що підлягають чергуванню); в) спостереження за власним мовленням та мовленням інших і вдосконалення на цій основі власного мовлення (порівняння швидкості мовлення, вимови звуків, наголошування слів); г) експериментування звуками – творення нових слів на основі запропонованих (заміна, додавання, вилучення звуків і складів, змінення послідовності складів тощо); д) покращання артикуляції – вимова слів з апострофом, звуками [г], [дж], [дз], [дз'], дзвінком приголосним звуком у кінці слова та складу перед глухим,

ненаголошеними голосними [е], [и], подовженими приголосними звуками.

Освітні програми з інтегрованого курсу «Українська мова» (Змістова лінія «Взаємодіємо письмово») містять також певний навчальний матеріал, що опосередковано сприятиме формуванню в молодших учнів *просторових зорових чуттів*. Передбачено, що учні мають опанувати вміння розбірливо писати, тобто правильно відтворювати форму рукописних букв, безвідривно поєднувати елементи букв і букви між собою, писати їх з однаковим нахилом, дотримуватися правил оформлення письмових робіт, як-от: розташовувати заголовок у рядку, слова й віршові строфи в колонку, орієнтуватися на правий і лівий край сторінки, зберігати абзаци.

Освітній стандарт і програми з *математичної освітньої галузі* переважно відображають вимоги щодо розвитку *просторового зорового сприймання* молодших школярів. Важливими складниками ключової математичної компетентності визначено здатність дітей виявляти прості математичні залежності в навколишньому світі, моделювати процеси та ситуації із застосуванням математичних відношень і вимірювань, а обов'язковими сенсорно спрямованими результатами навчання – уміння аналізувати об'єкти навколишнього світу, визначати просторові відношення між ними, розпізнавати геометричні фігури за їхніми істотними ознаками, будувати й конструювати об'єкти.

Детально зміст початкової освіти, спрямований на формування просторових зорових чуттів здобувачів, подано в типових програмах з навчального предмета «Математика», зокрема в змістових лініях «Вимірювання величин» і «Просторові відношення. Геометричні фігури». Учні мають опанувати знання про розміщення об'єктів у просторі та геометричні фігури, класифіковані на плоскі: трикутник, чотирикутник, прямокутник, квадрат, круг, коло, точка, пряма, промінь, відрізок, ламана, кути (прямі та непрямі – гострі, тупі) та об'ємні: куля, куб (прямокутний паралелепіпед), циліндр, конус, піраміда. Передбачено також знайомити учнів з довжиною, однак про інші виміри розміру – ширину, висоту, товщину – у програмах не йдеться.

Презентовано в освітніх програмах і способи обстеження просторових об'єктів, змодельовані в таких навчальних діях: а) розпізнавання знайомих геометричних площинних та об'ємних геометричних фігур серед предметів навколишнього середовища та на малюнках; вимірювання величин, зокрема довжини за допомогою вимірювальних приладів, а саме лінійки, і підручних засобів – стрічки, сірникової

коробки; зіставлення довжини відрізків, сторін геометричних фігур; б) дослідження просторових відношень – орієнтування на площині й у просторі, планування маршруту пересування та рух за визначеним маршрутом, опис і схематичне зображення розміщення, напрямків руху об'єктів; розміщення об'єктів на площині та в просторі (лівише, правіше, вище, нижче) з адекватним застосуванням математичної мови; переміщення об'єктів в заданих напрямках (справа наліво, зліва направо, зверху вниз, знизу вгору); в) розрізнення й поділ геометричних фігур за істотними ознаками (формою, величиною), впізнавання геометричних фігур в об'єктах складної (складеної) форми, г) конструювання площинних та об'ємних фігур і тіл з підручного матеріалу (шнурків, олівців, паличок, пластиліну, глини, соломки); креслення відрізків заданої довжини, прямого кута за допомогою косинця, побудова прямокутника та квадрата на аркуші в клітинку, площинних фігур – кола, прямокутника чи трикутника, – за заданими розмірами; побудова складних конструкцій способом поєднання площинних та об'ємних фігур, макетування реальних і уявних об'єктів.

Зміст навчання з *природничої та технологічної освітніх галузей* відображає ресурс розвитку в молодших школярів *дитячих чуттів*, а саме *фізико-механічних і просторових*. Одним із складників ключової компетентності в галузі природничих наук, техніки та технологій названо здатність пізнавати себе й навколишній світ шляхом спостереження та дослідження. Обов'язкові результати опанування цих галузей полягають в умінні здійснювати спостереження за різноманітними природними явищами та об'єктами, проводити дослідження, створювати навчальні моделі, добирати матеріали та технології для виготовлення виробів, читати й аналізувати графічні зображення, виконувати прості геометричні зображення, моделювати, конструювати та виготовляти вироби з готових елементів.

Вимоги щодо формування фізико-механічних і просторових сенсорних процесів молодших учнів повніше розкрито в типових освітніх програмах з інтегрованих курсів «Я досліджую світ» (змістові лінії програми О. Савченко: «Людина і світ», «Людина і природа»; змістові лінії програми Р. Шияна: «Я пізнаю природу», «Я в рукотворному світі», «Технічна творчість та техніка», «Світ технологій», «Світ ремесел») та «Дизайн і технології» (змістові лінії «Інформаційно-комунікаційне середовище», «Середовище проєктування», «Середовище техніки та технологій»).

Для вдосконалення фізико-механічної дитячої перцепції програмами передбачено

засвоєння здобувачами знань про органи чуття людини, про властивості об'єктів природи (повітря, вода, сніг, лід, ґрунт, гірські породи, корисні копалини) і різноманітні матеріали (папір, картон, пластилін, нитки, тканини, полімерна глина, солоне тісто, дріт, фольга, пластик, пінопласт, деревина, шпон, метал, крупа, насіння, природні матеріали тощо), а також доступні способи проведення їхнього дослідження (згинання, різання, складання, склеювання, скручування, рвання, зв'язування, ліплення, причіплювання, зминання та ін.). Однак, інформація про те, які саме властивості матеріалів дітям потрібно навчитися обстежувати (на кшталт, температура, шорсткість / гладкість, твердість / м'якість, пружність / пластичність, міцність / крихкість та ін.) і в якій спосіб такі обстеження робити (торкання долонями й пальцями поверхні або її погладження, надавлювання, стискання тощо) у програмах відсутня.

Опанування цих знань програмами передбачено організувати за допомогою відповідних навчальних дій, як-от: а) сортування зібраних природних і рукотворних матеріалів за їхнім походженням; б) виготовлення виробів у різних техніках – аплікації, квілінгу, витинанки, мозаїки, пап'є-маше, скрапбукінгу, плетіння, шиття, ліплення, гончарства, різьблення, писанкарства; в) оздоблення виробів різними матеріалами – стрічками, тасьмою, бісером, блискітками, лелітками, намистинами, гудзиками тощо; г) побутове самообслуговування – нескладний ремонт пошкоджень предметів побуту, іграшок, книг і шкільного приладдя, пришивання гудзиків, догляд за одягом і взуттям.

Щодо розвитку просторового дитячого сприймання, найбільш вимогливими в цьому аспекті є конструювання молодшими учнями виробів з готових деталей. В освітніх програмах проєктовані специфічні навчально-технологічні дії, що поєднують бімодальне зорово-дитяче обстеження об'єктів сприймання: а) розрізнення конструкційних матеріалів; б) розмітка за допомогою креслярських інструментів частин виробу за шаблонами та трафаретами, в) вирізування деталей, розміщення їх на площині та з'єднання всіх елементів у цілісний виріб; в) конструювання виробів з готових елементів: різних геометричних форм – плоских та об'ємних, цікавих форм засобами гри танграм (найефективнішими є прийоми відтворення заданих форм з орієнтуванням лише на силуетний обрис зразка); веж та інших архітектурних споруд, транспортних засобів, моделей з рухомими деталями, виготовленими з паперу, роботів тощо; г) виконання композицій з природних матеріалів, сюжетних аплікацій і

колажів за наданим зразком або власним задумом. Звернемо увагу та той факт, що в означених діях дотикові перцептивні процеси виконують лише додаткову до зору функцію, а не головну. Операцій, які б спиралися на суто дотикові чуття учнів (тобто шляхом цілковитого виключення зору) програмами не передбачено.

Мистецька освітня галузь має потужний потенціал розвитку в молодших школярів двох видів сприймання – *колірного зорового та музичного слухового*. Ключова культурна компетентність прямо орієнтує на залучення здобувачів до образотворчого й музичного видів мистецтв, а результати навчання – на формування вмінь сприймати твори мистецтва та проявляти емоційно-ціннісне ставлення до них у різний спосіб (словами, рухами, мімікою, лініями, кольорами), експериментувати звуками, ритмами, рухами, лініями, кольорами, формами тощо для створення художніх образів, вирізняти елементи художньої мови, що є характерними для різних видів мистецтва.

Вимоги освітнього стандарту щодо формування колірної зорової перцепції ґрунтовно розкрито в програмі інтегрованого курсу «Мистецтво» (змістові лінії «Художньо-творча діяльність» (у програмі Р. Шияна це лінія «Художньо-практична діяльність»), «Сприймання та інтерпретація мистецтва»). В учнів має бути сформоване доволі широке коло уявлень про систематизацію кольорів за групами ахроматичних і хроматичних; хроматичних – основних і похідних, теплих і холодних, контрастних (але відомостей про споріднені кольори як протилежні контрастним у програмах немає), про відтінки кольорів – світлі й темні (за ознакою світлоти), яскраві й тьмяні (за ознакою насиченості). При цьому формування уявлень про спектр, що він є загально визнаною системою кольорів, і спектральну послідовність кольорів програмами не заплановано, відповідно немає вимог щодо ознайомлення дітей з групами спектральних і неспектральних кольорів.

Видами навчальної діяльності, що є ефективними для формування в молодших школярів способами сприймання колірних ознак предметів і явищ дійсності, зазначені такі: а) художньо-практичний – дослідження довкілля з метою виявлення незвичайних для створення художніх образів об'єктів, малювання традиційними та сучасними матеріалами, експериментування кольорами та їхніми відтінками, особливо контрастними, для відтворення яскравих візуальних образів, прикрашання місця, де учні живуть і навчаються; б) сприймання мистецтва – порівняння природних об'єктів з їхнім художнім утіленням у художніх образах, споглядання різних художніх

творів; в) інтерпретація мистецтва – вербальна характеристика вражень і емоцій, викликаних переглядом мистецьких творів, визначення мови виразності твору, його обговорення із застосуванням відповідних термінів, об'єктивне оцінювання своїх здобутків і здобутків інших осіб; г) комунікація школярів під час презентації власних творчих робіт, виконання групових мистецьких задумів (художнє прикрашання класних кімнат, створення сюжетних художніх композицій, проведення флешмобів), проведення шкільних і позашкільних мистецьких заходів (конкурсів, виставок робіт).

Певний ресурс має мистецька освітня галузь і для формування *просторової зорової перцепції* молодших школярів, адже вони мають уміти обирати формат аркуша – квадрат, прямокутник, коло – та використовувати всю його площину; відтворювати просту й складну форму об'єктів, передавати плановість простору площинних зображень – одне за іншим, ближче (відтак, більше та яскравіше) або далі (тобто менше та більше), створювати композиції шляхом компонування елементів тощо.

Вимоги стандарту до формування *музичних слухових чуттєвих процесів* учнів теж подано в програмах інтегрованого курсу «Мистецтво» і в тих самих змістових лініях. Передбачено, що здобувачі початкової освіти мають опанувати знання про головні ознаки музичних звуків – висоту, тривалість, силу та тембр звучання; зіставляти звуки різних регістрів (високі, середні на низькі), тривалості (ноти цілі, половинні, чверті та восьмі) і темпів (швидкого, помірного та повільного), динаміки (тихі та гучні), тембрів (звучання дитячого, жіночого, чоловічого та змішаного хору, оркестру, поширених музичних інструментів, зокрема струнних – скрипки, бандури, фортепіано, ударних – бубна, трикутника, металофона й ксилофона, барабана, маракасів, духових – сопілки, баяна тощо).

Способи дослідження музичних звуків та їхніх властивостей змодельовано в таких видах діяльності: а) художньо-практична – вивчення нотної грамоти, виконання вокальних вправ і дитячих пісень, зокрема фольклорних, простих інструментальних композицій в ансамблі, відтворення музично-ритмічних рухів, імпровізація голосом та на музичних інструментах; б) сприймання та інтерпретація мистецтва – впізнавання та характеристика елементів музичної мови: рух і регістр мелодії, її темп, динаміка та ритм, тембр, лад звучання – мажорний / мінорний тощо; в) комунікація через мистецтво – обговорення вражень від сприймання творів музичного мистецтва з іншими особами, презентація та характеристика власних музично-творчих досягнень, участь у

шкільних і позашкільних мистецьких заходах – святах, обрядових інсценізаціях, концертах, конкурсах, артмодах тощо.

Висновки дослідження й перспективи подальшої роботи. Маємо підстави твердити, що нормативні документи про зміст початкової освіти містять цілком визначені вимоги щодо сенсорного розвитку молодших школярів: по-перше, головними напрямками вдосконалення сенсорної сфери здобувачів початкової освіти є формування в них зорового (колірного та просторового), слухового (фонематичного та музичного) і дотикового (фізико-механічного та просторового) сприймання; по-друге, в освітньому стандарті та типових освітніх

програмах формування сенсорних процесів дітей як самостійне завдання не виокремлено, проте це завдання є складником загальної мети навчання багатьох освітніх галузей; розвиток сприймання різних видів окреслено в нормативних документах нерівномірно: основну увагу серед них надано зоровій і слуховій перцепції, формування ж дотикових чуттів окреслено опосередковано.

Перспективи подальшої роботи пов'язані з виявленням того, якою мірою схарактеризовані вимоги щодо сенсорного розвитку учнів відображено в підручниках і навчальних посібниках для школи першого ступеня.

Список використаних джерел

- Барбашова, І. А. (2018). *Дидактична система сенсорного розвитку молодших школярів*. (дис. ... д-ра пед. наук). Інститут педагогіки АПН України. Київ. 37,5 арк. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/Dysertatsiia_Barbashovoi_I._A..pdf
- Барбашова, І. А. (2021a). Формування дотикового сприймання молодших школярів. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, Feb. IX (96), 245, 7–12. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/The-formation-of-junior-schoolchildrens-tactile-perception-I.-A.-Barbashova.pdf>
- Зорочкіна, Т., Ніколаеску, І., & Литвин, І. (2023). Корекція сенсорного розвитку молодших школярів з порушенням зору. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 8–9 (132–133), 73–83. DOI: <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2023.08-09/073-083>
- Про затвердження Державного стандарту початкової освіти*. (2020). Постанова КМ України від 06.10.2020 № 87-2018-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п#Text>
- Про затвердження типових освітніх програм для 1–2 та 3–4 класів закладів загальної середньої освіти та визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів Міністерства освіти і науки України*. (2022). Наказ МОН України від 12.08.2022 № 743. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovih-osvitnih-ta-navchalnih-program-dlya-1-2-ta-3-4-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-ta-viznannya-takimi-sho-vtratilichinnist-deyakih-nakaziv-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini>
- Barbashova, I. (2021b). Formation of color perception of junior schoolchildren. *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*, 11, 1 (XVII), 102–107. URL: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110117/papers/A_20.pdf
- Barbashova, I. (2021c). Formation of elementary school children's visual-spatial perception. *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*, 11, 1 (XV), 15–20. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110115/papers/A_03.pdf
- Barbashova, I. (2021 d). Formation of musical perception of junior schoolchildren on an intermodal basis. *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*, 11, 2 (XX), 6–13. URL: <https://ir.vtei.edu.ua/g.php?fname=27186.pdf>
- Barbashova, I. (2020). Mass pedagogical experience of sensory development of primary school students. *Integration of traditional and innovation processes of development of modern science* : collective monograph (1st ed.). Riga: Baltija Publishing, 57–78 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-021-6-4>

References

- Barbashova, I. A. (2018). *Dydaktychna systema sensohno rozvytku molodshykh shkoliariv*. [The Didactic System of Junior Schoolchildren's Sensory Development] (Doctor's thesis). The Institute of Pedagogy of the NAPS of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian]. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/Dysertatsiia_Barbashovoi_I._A..pdf
- Barbashova, I. A. (2021). Formuvannia dotykovooho sprymannia molodshykh shkoliariv. [The formation of junior schoolchildren's tactile perception]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, Feb. IX (96), 245, 7–12 [in Ukrainian]. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/The-formation-of-junior-schoolchildrens-tactile-perception-I.-A.-Barbashova.pdf>
- Zorochkina, T., Nikolaesku, I., Litvin, I. (2023). Korektsiia sensohno rozvytku molodshykh shkoliariv z porushenniam zoru. [Sensory development correction for visually impaired primary school students]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 8–9 (132–133), 73–83 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2023.08-09/073-083>
- On approval of the State Standard of Primary Education. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 06.10.2020 No. 87-2018-p [in Ukrainian]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п#Text>
- On approval of standard educational programmes for grades 1-2 and 3-4 of general secondary education institutions and invalidation of certain orders of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine of 12.08.2022 No. 743 [in Ukrainian]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovih-osvitnih-ta-navchalnih-program-dlya-1-2-ta-3-4-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-ta-viznannya-takimi-sho-vtratilichinnist-deyakih-nakaziv-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini>
- Barbashova, I. (2021b). Formation of colour perception of junior schoolchildren. *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*, 11, 1 (XVII), 102–107 [in English]. URL: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110117/papers/A_20.pdf
- Barbashova. (2021c). Formation of elementary school children's visual-spatial perception. *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*, 11, 1 (XV), 15–20 [in English]. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110115/papers/A_03.pdf
- Barbashova, I. (2021d). Formation of musical perception of junior schoolchildren on an intermodal basis. *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*, 11, 2 (XX), 6–13

Barbashova, I. (2021e). Psycholinguistic foundations for the formation of phonematic skills of younger schoolchildren. *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*, 11, 1 (XV), 21–25. URL: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110115/papers/A_04.pdf

[in English]. URL: <https://ir.vtei.edu.ua/g.php?fname=27186.pdf>
Barbashova, I. (2020). Mass pedagogical experience of sensory development of primary school students. *Integration of traditional and innovation processes of development of modern science: collective monograph* (1st ed.). Riga: Baltija Publishing, 57–78 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-021-6-4>
Barbashova, I. (2021e). Psycholinguistic foundations for the formation of phonematic skills of younger schoolchildren. *Ad Alta: Journal of interdisciplinary research*, 11, 1 (XV), 21–25 [in English]. URL: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110115/papers/A_04.pdf

Відомості про автора:

Барбашова Ірина Анатоліївна

i.a.barbashova@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
Наукове Містечко, вулиця, 59, Запоріжжя,
Запорізька обл., 69000, Україна

doi: 10.33842/22195203-2024-2-33-165-170

*Матеріал надійшов до редакції 10. 12. 2024 р.
Прийнято до друку 22. 12. 2024 р.*

Information about the author:

Barbashova Iryna Anatoliivna

i.a.barbashova@gmail.com

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State
Pedagogical University
Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia,
Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2024-2-33-165-170

*Received at the editorial office 10. 12. 2024.
Accepted for publishing 22. 12. 2024.*